

Een nieuw overzicht van bosgemeenschappen

In Nederland bestaat een sterke traditie de vegetatie in typen in te delen als basis voor het beheer. Onlangs kwam deel 5 van 'De Vegetatie van Nederland' uit, die de ruigten, struwelen en bossen behandelt. Deze vormt het sluitstuk van de vijfdelige boekenserie over de vegetatie in Nederland waaraan door het IBN-DLO in samenwerking met velen is gewerkt. Hiermee is een nieuw overzicht beschikbaar van alle in Nederland onderscheiden vaatplantengemeenschappen. Wat kunnen we hiermee in het bosbeheer?

Bossen zijn gecompliceerde ecosystemen, die ook nog eens door de mens sterk worden beïnvloed. Elk bos is weer anders en verandert bovendien in de tijd. Om de informatie over het bos te ordenen en overzichtelijk te houden is het zinvol om eenheden te onderscheiden, die als het ware de hoofdstukken en paragrafen vormen waarin de informatie kan worden geordend. Zo wordt er voor het bosbeheer algemeen gebruik gemaakt van opstandstypen naar hoofdboomsoorten en van vegetatietypen. Deze laatste worden vooral voor het natuurbeheer veel gebruikt. Het daarbij gehanteerde stelsel van bosgemeenschappen vormt als het ware de indeling van hoofdstukken en paragrafen waarin het verhaal van de bosvegetatie en haar ecologie en beheer wordt verteld. Als men weet welk bosvegetatietype men heeft, dan kan bestaande informatie over de ecologie en het beheer hiervan gemakkelijk in de literatuur worden gevonden.

Helaas wordt in publicaties waarin het overzicht van de vegetatie in bossen wordt gegeven nogal eens een andere hoofdstukindeling en benaming gehanteerd, welke natuurlijk altijd weer beter is. 'De Vegetatie van Nederland' vormt hierop geen uitzondering. Mede als gevolg hiervan is er relatief veel aandacht voor de hoofdstukindeling zelf (de indeling in klassen, orden, verbonden, associaties, sub-associaties en rompgemeenschappen) en de door anderen gehanteerde indeling om de informatie in al deze publicaties toch nog te kunnen vergelijken. Toch is er in 'De Vegetatie van Nederland' ook de nodige aandacht voor informatie over ecologie, successie en zonerings, structuur, verspreiding en natuurbeheer. Een determinatieleutel om te bepalen

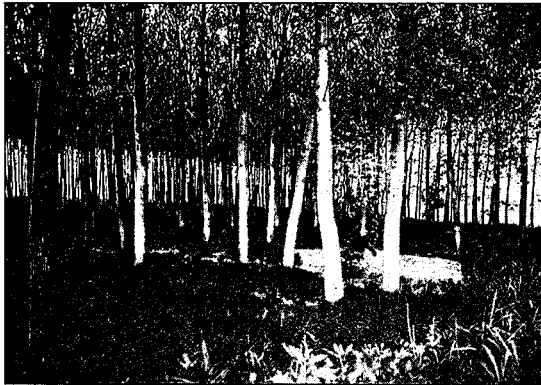
welk vegetatietype ergens aanwezig is ontbreekt. De kenmerkende plantensoorten worden echter besproken en er zijn uitgebreide tabellen, waarin de aanwezigheid van soorten staat aangegeven en waarmee kan worden vergeleken. Verder is er aandacht voor de in de bostypen aanwezige karakteristieke paddestoelen. Hiervoor is gebruik gemaakt van de gegevens van de vele vegetatieopnamen van bossen in Nederland die onder andere door het IBN-DLO zelf gemaakt zijn en is gebruik gemaakt van veel informatie uit recente studies uit Nederland en voor een deel ook uit ons omliggende landen. Het vormt daarmee een actueel algemeen overzicht van de huidige bosvegetatie in Nederland en haar ecologie. Voor gedetailleerde informatie moet men zoeken in andere publicaties, maar hiervoor kan men voor het grootste deel verwijzingen vinden in dit boek. Het boek is verder rijk geïllustreerd met foto's, die helaas net als in eerdere delen een sombere uitstraling hebben.

Er is een aantal belangrijke veranderingen met het overzicht zoals dit met name recent gehanteerd is in 'Bosgemeenschappen' (Van der Werf, 1991). Omdat deze tot nu toe vrij breed gebruikt is met name in het natuurbeheer is een vergelijking hier zinvol.

Een eerste belangrijk verschil is dat in 'Bosgemeenschappen' wordt uitgegaan van de potentieel natuurlijke vegetatie (PNV) en dat in 'De Vegetatie van Nederland' wordt uitgegaan van de actuele vegetatie. Voordeel van de PNV benadering is dat er een ontwikkelingsrichting naar de toekomst mee wordt aangegeven. Nadeel is dat hierbij sterk wordt uitgegaan van verwachtingen en dat de actuele bosvegetatie sterk kan afwijken. Voordeel van de actuele vegetatie benadering is dat het veel beter de actuele toestand weergeeft, nadeel is dat daarmee niet

Donker kaal beukenbos. Volgens de Vegetatie van Nederland te rekenen tot het Bochtige smeelbeukenbos

Populierenbos in de uiterwaarden met dominantie van brandnetel. Deze is aan te duiden als rompgemeenschap

altijd duidelijk is in welke richting de bosvegetatie zich kan ontwikkelen.

Het verschil in benadering heeft met name consequenties over hoe het recente inzicht over de rol van concurrentiekrachtige boomsoorten als de beuk wordt vertaald in bostypen. Een boomsoort als de beuk kan een dominante rol gaan spelen in niet beheerd bos als extremere droogte of nattigheid afwezig blijven. Indien er voldoende zaadbronnen aanwezig zijn, kan dit al vrij snel zijn. Uitgaande van de potentieel natuurlijke vegetatie werd in 'Bosgemeenschappen' een groot deel van de voormalige als hakhout of middenbos beheerde hellingbossen in Zuid-Limburg tot verschillende beukenbostypen gerekend. In de vegetatie van Nederland worden deze alle tot het Eiken-Haagbeukenbos gerekend, wat meer aansluit op de actuele vegetatie. In het typische Eiken-Haagbeukenbos van meer vlakke bodem zal de beuk vanwege de periodieke hoge waterstanden echter niet dominant worden terwijl dat in een deel van de hellingbossen wel zal gebeuren bij afwezigheid van beheer.

Het grootste deel van de oudere bossen op de droge zandgronden werden in 'Bosgemeenschappen' tot het Wintereiken-Beukenbos gerekend, ongeacht of de beuk nu domineerde of (nog) niet. In de 'Vegetatie van Nederland' wordt een onderscheid gemaakt in Beuken-Eikenbos en Bochtige smele-Beukenbos. De laatste omvat de sterk door beuk gedomineerde vrij kale bossen op de arme zandgronden.

Een tweede belangrijk verschil tussen 'Bosgemeenschappen' en 'De Vegetatie van Nederland' is dat bij deze laatste geen uit het buitenland bekende bostypen worden onderscheiden, waarvan de kenmerkende soorten weliswaar in Nederland voorkomen, maar thans niet in duidelijk van andere bosty-

pen afwijkende vegetaties. Zo worden het in 'Bosgemeenschappen' onderscheiden Kalk-Elzenbroek, Bosmuur-Elzenbos en het Koningsvaren-Elzenbroek niet meer apart onderscheiden in 'De Vegetatie van Nederland'. Verder worden ook enkele nauwelijks van andere vegetatietypen afwijkende maar wel geografisch duidelijk afwijkende typen als het Duin-Eikenbos en het Kraaihei-dennebos niet meer op het niveau van een gemeenschap onderscheiden. Dit alles maakt het systeem overzichtelijker. Werden er in 'Bosgemeenschappen' nog 29 bostypen op het niveau van gemeenschappen onderscheiden, in 'De Vegetatie van Nederland' zijn dit er 20. Voor een verder vergelijk op het niveau van gemeenschappen wordt verwezen naar tabel 1. Helaas moet geconstateerd worden dat van de 14 gemeenschappen waarvan de inhoud niet wezenlijk anders is en die vaak exact dezelfde latijnse naam dragen er 7 een andere Nederlandse naam hebben gekregen, wat spraakverwarring sterk in de hand werkt. Een aantal Nederlandse namen zijn bovendien niet altijd gelukkig gekozen. Zo zou de naam wilgenbos in plaats van ooibos een stuk duidelijker zijn geweest, omdat meestal onder ooibos ook bossen worden verstaan met eik, iep en es in het overstromingsgebied van rivieren.

Een derde belangrijk verschil is het onderscheiden van romp- en derivaatgemeenschappen in 'De Vegetatie van Nederland'. Hiermee is een mogelijkheid gecreëerd om sterke verarmde vegetaties een plek te geven in het systeem ook als ze alleen maar op het niveau van vegetatieklassen te onderscheiden zijn. Dit heeft als consequentie dat het in 'Bosgemeenschappen' onderscheiden Elzen-Eikenbos van verstoorde groeiplaatsen, welke in het veld overigens vaak moeilijk te onderscheiden was,

Wilgen-populierenbosje op rivieroever. Volgens de Vegetatie van Nederland te rekenen tot het bijvoet-ooibos

Tabel 1. Vergelijking van onderscheiden bosgemeenschappen in Van der Werf (1991) en Stortelder, Schaminee & Hommel (1999). Dit overzicht beperkt zich tot de in een of beide publicaties aangegeven associaties.

'Bosgemeenschappen' Van der Werf	'De Vegetatie van Nederland' Stortelder, Schaminee & Hommel
Schietwilgenbos <i>Salicetum albae typicum</i>	<i>RG Urtica dioica [Salicion albae]</i>
<i>Salicetum albae cornetosum</i>	Bijvoet-ooibos <i>Artemisio - Salicetum albae</i>
<i>Salicetum albae myosotetosum</i>	Lissen-ooibos <i>Irido - Salicetum albae</i>
<i>Salicetum albae cardaminetosum amarae</i>	Veldkers-ooibos <i>Cardamino amarae - Salicetum albae</i>
Moerasvaren - Elzenbroek <i>Thelypterido - Alnetum</i>	Moerasvaren - Elzenbroek <i>Thelypterido - Alnetum</i>
Gewoon Elzenbroek <i>Carici elongatae - Alnetum</i>	Elzenzegge - Elzenbroek <i>Carici elongatae - Alnetum</i>
Elzenbronbos <i>Chrysosplenio - Alnetum</i>	<i>Carici elongatae - Alnetum cardaminetosum amarae</i>
Kalk - Elzenbroek <i>Cirsio - Alnetum</i>	niet onderscheiden in Nederland
Koningsvaren - Elzenbroek <i>Caric laevigatae - Alnetum</i>	niet onderscheiden in Nederland
Berkenbroek <i>Betuletum pubescentis</i>	Dophei - Berkenbroek <i>Erico - Betuletum pubescentis</i>
Elzen - Berkenbroek <i>Alno - Betuletum pubescentis p.p.</i>	Zompzegge - Berkenbroek <i>Carici curtae - Betuletum pubescentis</i>
Kraaihei - Berkenbos <i>Empetro - Betuletum</i>	als struweel beschouwd maar niet opgenomen
struweel niet opgenomen	Gaffeltandmos - Jeneverbesstruweel <i>Dicrano - Juniperetum</i>
Korstmos - Dennenbos <i>Cladonio - Pinetum</i>	Kortsmossen - Dennenbos <i>Cladonio - Pinetum sylvestris</i>
Kussentjesmos - Dennenbos <i>Leucobryo - Pinetum</i>	Kussentjesmos - Dennenbos <i>Leucobryo - Pinetum</i>
Kraaihei - Dennenbos <i>Empetro - Pinetum</i>	<i>Leucobryo - Pinetum empetretosum</i>
Berken - Zomereikenbos <i>Betuleto - Quercetum roboris</i>	Berken - Eikenbos <i>Betulo - Quercetum roboris</i>
Duin - Eikenbos <i>Convallario - Quercetum</i>	<i>Fago - Quercetum</i>
Wintereiken - Beukenbos <i>Fago - Quercetum petraeae p.p.</i>	Beuken - Eikenbos <i>Fago - Quercetum</i>

Tabel 1. Vervolg	
'Bosgemeenschappen' Van der Werf	'De Vegetatie van Nederland' Stortelder, Schaminee & Hommel
Wintereiken - Beukenbos <i>Fago - Quercetum petraeae p.p.</i>	Bochtige smele - Beukenbos <i>Deschampsio - Fagetum</i>
Elzen - Eikenbos <i>Lysimachio - Quercetum p.p.</i>	<i>RG Rubus fruticosus [Quercion roboris]</i>
Veldbies - Beukenbos <i>Luzulo - Fagetum</i>	Veldbies - Beukenbos <i>Luzulo luzuloides - Fagetum</i>
Abelen - Iepenbos <i>Violo odoratae - Ulmetum</i>	Abelen - Iepenbos <i>Violo odoratae - Ulmetum</i>
Essen - Iepenbos <i>Fraxino - Ulmetum</i>	Essen - Iepenbos <i>Fraxino - Ulmetum</i>
Duin - Berkenbos <i>Crataego - Betuletum</i>	Meidoorn - Berkenbos <i>Crataego - Betuletum pubescentis</i>
Essenbronbos <i>Carici remotae - Fraxinetum</i>	Goudveil - Essenbos <i>Carici remotae - Fraxinetum</i>
Vogelkers - Essenbos <i>Pruno - Fraxinetum</i>	Vogelkers - Essenbos <i>Pruno - Fraxinetum</i>
Bosmuur - Elzenbos <i>Stellario - Alnetum</i>	<i>Pruno - Fraxinetum</i>
Ruijt - Elzenbos <i>Filipendulo - Alnetum p.p.</i>	<i>RG Urtica dioica [Circae - Alnion]</i>
Eiken - Haagbeukenbos <i>Stellario - Carpinetum</i>	Eiken - Haagbeukenbos <i>Stellario - Carpinetum</i>
Esdoorn - Essenbos <i>Aceri - Fraxinetum</i>	<i>Stellario - Carpinetum polystichetosum</i>
Gierstgras - Beukenbos <i>Millo - Fagetum</i>	<i>Stellario - Carpinetum oxalidetosum</i>
Parelgras - Beukenbos <i>Melico - Fagetum</i>	<i>Stellario - Carpinetum allietosum</i>
Kalk - Beukenbos <i>Carici - Fagetum</i>	<i>Stellario - Carpinetum orchietosum</i>

in 'De Vegetatie van Nederland' tot rompgemeenschappen wordt gerekend. Dit heeft ook consequenties voor laaggelegen vochtige Elzen-Essenbossen in het rivierengebied. Deze worden in het buitenland vaak als volwaardige gemeenschap onderscheiden. Ze zijn in Nederland echter zeldzaam, sterk verstoord en arm aan kenmerkende soorten waardoor ze lastig te plaatsen zijn. Wordt het systeem van 'De vegetatie van Nederland' gevolgd dan moeten ze tot een rompgemeenschap worden gerekend (*RG Urtica dioica [Circae - Alnion]*). In het

systeem van 'Bosgemeenschappen' konden ze met veel moeite in verschillende gemeenschappen geplaatst worden, wat een weinig bevredigende oplossing was. Het systeem van romp- en derivaatgemeenschappen heeft ook als voordeel dat door de aanplant van uitheemse boomsoorten sterk beïnvloede en meestal verarmde bosvegetaties ook een piek krijgen. Zo wordt er in de 'Vegetatie van Nederland' een derivaatgemeenschap (*DG Quercus rubra-[Quercion roboris]*) onderscheiden voor bossen van Amerikaanse eik met slechts weinig

---

ondergroei en twee rompgemeenschappen (RG Eurhynchium praelongum - Pseudoscleropodium purum - [Vaccinio-Piceetea] en RG Pleurozium schreberi - Polytrichum formosum - [Vaccinio-Piceetea]) voor de mosrijke meest dichte produktiebossen van fijnspar en douglasspar. De eerste komt op rijkere bodems voor, de tweede op armere.

Samenvattend kan gesteld worden dat het gehanteerde systeem van bostypen in 'De Vegetatie van Nederland' voor de praktijk goed toepasbaar is. Alle belangrijke verschillen in vegetatie worden hiermee vastgelegd. Met name ook door de mens sterk beïnvloede vegetaties zijn goed onder te brengen. Indien men in het verleden voor een bosgebied een onderscheid heeft gemaakt in vegetatietypen gebaseerd op 'Bosgemeenschappen' dan zijn deze in de regel gelukkig vrij gemakkelijk te vertalen naar de typen in 'De Vegetatie van Nederland'. 'De Vegetatie van Nederland' ontsluit veel relevante informatie over ecologie en bosbeheer, gekoppeld aan de bosgemeenschappen. Voor een ieder die geïnteresseerd is in het natuurbeheer van het Nederlandse bos, is het dan ook een onmisbaar boek en het wordt daarom van harte aanbevolen.

Elzenzegge-elzenbroek met veel wijfjesvaren op dode liggende stammen

Literatuur

- Stortelder, A.F.H., J.H.J. Schaminée & P.W.F.M. Hommel. 1999. De Vegetatie van Nederland. Deel 5. Plantengemeenschappen van ruigten, struwelen en bossen. Opulus press, Leiden. 376 p.p.
- Werf, S. van der (1991). Bosgemeenschappen. Natuurbeheer in Nederland 5. Pudoc, Wageningen.

H.N. Siebel